

BERGMANNNAK JÁTSZANI

BESZÉLGETÉS LIV ULLMANNAL

A francia Positif című folyóiratban jelent meg Michel Ciment interjúja; ebből közlünk az alábbiakban részletet.

— A Kígyótojást külföldön forgaták, más körülmények között mint a többi Bergman-filmet. Változtatott ez a színész és rendező kapcsolatán?

— Természetesen, ez a forgatás más volt mint a többi. Ebben a filmben embertömeg vett körül, Bergman pedig nagyon el volt foglalva a diszlettel. Néha olyan volt, mint egy kisfiú, aki betévedt egy új játékarúháza. Mivel rendelkezett elég pénzzel, nagy lehetőségek nyíltak meg előtte. A forgatás alatt tartózkodóbb volt mint máskor, de azoknál a jeleneteknél, amelyekben én játszottam, a szokásos volt az együttműködésünk. A kapcsolatunk nyugodt, ösztönös és kevés szóból is megértjük egymást. Mióta Hollywoodban dolgoztam, hozzászoktam a nagy stábhoz. Ha valaki szenvedett ettől a nagy üzemtől, akkor ez mindenképpen Bergman volt.

— Mivel ez történelmi film, amelyhez hasonló eddig Ön még nem forgatott Bergmannal, kérte-e Önt, hogy külön felkészüljön a korból?

— Nem, igazából nem. Sok korabeli dokumentumfilmet mutatott nekünk, és a 20-as években forgatott játékfilmeket is, mint például a *Krause mama utazik a boldogság felé*-t Phil Jutzi-tól. Nemcsak a színészeknek vetítette le ezeket a filmeket, hanem a jelmezek és a maszkok készítőinek is, hogy átérezzék ennek a kornak a légkörét. Én a magam részéről szánalmas müncheni mulatókba jártam a barátaimmal, hogy az énekeseket tanulmányozzam. Ez sokat segített nekem a kabaréjelenetekben. Szerettem játszani ezekben a jelenetekben, mert egészen más volt, mint amit az eddigi filmekben nyújthattam.

— Bergman próbál a forgatás előtt a színészekkel?

— Általában nem. De az utolsó filmnél, az *Őszi szonátánál* voltak

próbák. Talán azért, mert még soha nem dolgozott Ingrid Bergmannal, és ez a történet elsősorban a két szereplő emócióira épül. Elég rövid időnk volt a forgatásra, és Bergman azt akarta, hogy teljesen felszabdultan lépjünk a kamera elé, tudjuk hova álljunk, és csak a játékra és érzelmekre koncentráljunk. A próba lehetővé tette mindkét Bergmannnak azt is, hogy fokozatosan megismerjék egymás munkamódszerét.

— Kedvelte a Kígyótojásban játszott szerepét?

— Szeretem az ilyenfajta szerepeket is. Nem kell őket felruházni idegbajjal és szánalommal, ők egyszerűségükben is emberségesek, szemben a külvilággal. Én már régebben ismertem ezt a filmtervet. De keveset beszélt nekem erről, mert nagyon érzékeny azokra a reakciókra, amelyek az ilyen, számára új téma előtt érhetik. Mint tudják, ennek a filmnek nagy sikere volt Németországban és Svédországban is. Ha-

Liv Ullmann

zajában már régóta kritizálják Bergmant, mert szerintük politikailag nem kötelezte el magát eléggé, „nem vallott a koráról”. Így most ezek az emberek boldogok lehetnek, nem mondhatják, hogy a *Kígyótojás* intim kis dráma!

— A könyvében Ön azt írja, hogy sokat olvasott Sztaniszlavszkijt, bevallja azt is, hogy az Actor's Studio módszereiben nem hisz.

— Én abban a felfogásban nem hiszek, amelyet ma Amerikában tanítanak. A metódus céllá vált. Számomra ez csupán arra jó, hogy megtanuljam a játék technikáját, de egyszer fel kell hagyni vele, hogy megtaláljuk a saját utunkat, a saját stílusunkat, ami nemcsak Sztaniszlavszkijon alapszik, hanem mindazon a tapasztalaton, amelyet a színpadon szereztünk. Amerikában e módszernek vannak olyan hívei, akik már nem tudják felfogni a darab struktúráját, egy jelenet tartalmát, hanem ilyenfajta kérdéseken gyötrődnek: „A szerep szerint a hiedegről jövök be?” „A szereplő gondol-e a halott apjára?” Mindez nagyon érdekes, de mivel a közönség végülis nem tudja, hogy a szereplő apja meghalt, nem érti a színész viselkedését.

Tehetség és értelem kell a Módszer alkalmazásához, ha ez nincs

Liv Ullmann a *Szemtől szemben* című film egyik jelenetében

meg, akkor furcsa dolgok sülnek ki belőle. Sok színész azt gondolja, hogy akkor lesz természetes, ha da-dog és három szót mond öt perc alatt, pedig az életben ez nem így van; az emberek gyakran beszélnek gyorsan még akkor is, ha bizonytalanok.

— Mikor hagyott fel az elméletekkel, hogy saját stílusát kialakítsa?

— Azt hiszem, miközben Brecht Kaukázusi krétakörében játszottam Oslóban. A rendezőm, Peter Palitzsch német volt, és a Berliner Ensemble-ben együtt dolgozott Brecht-tel.

Addig — akkor 22 éves voltam — minden jól ment a színpadon: fiatal voltam, tele izgalommal és energiával. De Palitzsch állandóan leállított, kérdéseket tett fel, és mindennek mindkét oldalát megmutatta. Ez még jobban ösztönzött, mert anélkül kellett eljátszani a szerepemet, hogy kifejezzem a saját érzelmeimet, de megmutassam az érzelmeiket. Ingmar, az ő nagy közeli felvételeivel már egy harmadik lépcsőfokot jelent. Szükségét éreztem, hogy kifejezzem magam, de azt mondta: „Ne, ne próbáld kifejezni magad. Helyesen gondolkozz, és helyesen érezz.” Elérkeztem oda, hogy össze tudtam egyeztetni Sztaniszlavszkijt, a saját érzéseimet és Brechtet; megmutatni az érzéseket, de nem „kifejezni” őket.

— Ön csak egyszer játszott Bergmannál színpadon, egy Pirandello-darabban.

— Azt hiszem, ő még nagyobb színházi rendező, mint filmrendező. Igazi zseni, aki inspirálja a színészeket. Miközben beszél, az elképzelései, az ismeretei benépesítik a színpadot. Olyanná válunk, mint kisgyerekek a csodák országában és azt álmodjuk, hogy életre kelnek a szerepek. Ő minden részletet lát, minden szerepet fontossá tesz, a legkisebb mellékszerepet is élettellel tölti meg. A filmmél az a csodálatos, hogy szabadságot hagy nekünk. Ritkán ad pontos instrukciókat. Valójában minden benne van a forgatókönyvben, a kamera helye stb., másrészt mi, a színészek és a technikai személyzet annyira jól ismerjük már,

A Kígyótojás című filmben

hogyan pontosan értjük, mit akar. Szokott is ezen tréfálkozni és néha kijelenti, hogy neki már nem is kell bejönnie a stúdióba. De a szöveg nem merev, és mostmár Ingmar gyakrabban elfogadja az indítványainkat, és ha az érvünk meggyőző, és ha ez a szerep logikájába beilleszthető.

— *Mi a témája az Őszi szonátának?*

— Egy anya és leánya kapcsolata. Az anya nagy karriert csinált, mint zongoraművész, s közben nem foglalkozott elegendő a gyermekével, a lány legalábbis így érzi. Hosszú évek óta először találkoznak egy kataritikus éjszakán. A lány mindazt a szemére veti az anyának, amit elrontott és elsorvasztott benne. Megértjük, hogy sok mindent elért, nagy művész, húsz évig szeretett egy férfit, de mint anya megbukott és ennek alapján a lány mindenért elítéli. És a lánynak természetesen nincs igaza. Ingrid Bergman és én jól ismerjük ezt a problémát a saját életünkben.

— *Végülis, amint azt a könyvében kívánta, visszaváltozott kislánnyá.*

— Teljesen. Ez alatt a katarzis alatt éreztem, hogy a lány, aki kb. 38 éves, megtalálja 11 éves kori önmagát és gyerek módjára viselkedik. Még a hangja is megváltozott. Elvesztette a logikáját, igazából gyerek volt, aki elhagyatottnak érezte magát. Többen is mondták, hogy akaratomon kívül hasonlítottam a saját lányomra, habár rá gondoltam, az ő reakcióira hasonló szituációkban. Ez volt a spontán „Metódus”. Ez az, amit mindig csináltok, de ez nem lehet sem szabály, sem elmélet. Nyitottnak kell maradni, és a saját tapasztalatainkat kell felhasználni.

— *A film stílusa közel áll a megelőző filmekéhez?*

— Főleg a *Jelenetek egy házasságból*hoz hasonlít tízperces közeli-jeivel. Ingrid Bergman nem szerette és nem akarta a közeli beállításokat elfogadni. Ingmar soha nem dolgozott még senkivel, aki ennyire tiltakozott volna. Én csodáltam ezt, mert mi mindannyian fegyelmeztettek va-

Erland Josephssonnal a *Sutlogások és sikolyokban*

gyunk vele. Ingrid végül megértette ezeknek a beállításoknak a szükségességét, és amikor Bergman levétítette a filmet, nagyon tetszettek neki.

Számomra a legnagyobb nehézséget a *Szenvedélyben* alakított szerepem jelentette. Én mindig azt gondoltam, hogy becsületesnek, tisztességesnek kell lenni, és Bergman hirtelen olyan nő szerepét adta, aki hazudik, miközben azt hiszi, hogy igazat mond. Az volt a benyomásom, hogy füttyül az én hitvallásomra. Egy jelenetben el kellett magyaráznom a saját szerepemet — a másik három szereplőhöz hasonlóan. De a többieknek előre megadta a szöveget, tőlem pedig azt kérte, hogy írjam meg én. Tehát meg kellett védenem ezt az alakot. És amikor azt mondtam, hogy hiszek az igazságban, Bergman egy közbevégett képpel úgy tüntetett fel, mint hazudozót. Akkor ez nagyon felháborított, ma már az eredményt érdekesnek találom.

— *Segített Önnek az, hogy az első nagy szerepe Bergmannál, a Persona-ban színésznő volt?*

— Nem igazán. Csak 25 éves vol-

tam, míg a filmbeli nő a karrierje csúcán állt és rendelkezett egy színésznő minden lehetséges tapasztalatával. Sokkal könnyebb lett volna az ápolónő szerepét eljátszanom, a rettegését és bizonytalankodását. Megformálni annak a nőnek az összetett alakját, aki elhatározta, hogy hallgatásba burkolódik, ez nagyon nehéz volt. A forgatás alatt nem értettem meg a filmet, és nem is tudtam, miről szól. Ösztönösen éreztem a dolgokat, de csak évekkel később értettem meg a *Personát*.

— *Bergman többször is az Ön és egy másik színésznő szembeállításával játszik: a Persona-ban, Bibi Andersson-nal, a Farkasok órájában pedig Ingrid Thulinnal forgatott együtt.*

— Bibi és én mindig hasonlítottunk egymásra, akkor kinézésre, és erkölcsileg is. Ez megdöbbenetted Bergmant. A film óta, különböző irányba haladunk, és azóta az arcunk is megváltozott. De akkor hasonlóságunk egyértelmű volt. Mi továbbra is közeli barátok maradtunk, de barátságunk a *Persona* forgatása alatt volt a legszorosabb. Az egyetlen problémám az volt, mint azt már

mondtam, hogy jobban értettem az ő szerepét a magaménál. Ő, aki erősebb és tapasztaltabb volt, alkalmasabb lett volna a színész nő szerepére. Bergman megfordította a szereposztást, ami a kapcsolatunkat még izgalmasabbá tette. Emlékeznék arra a beállításra, ahol az arcaink összekeverednek? Ingmar nem mondta meg nekünk, hogy ezt tervezi, csak két nagy közelit vett fel külön-külön. Egyik nap odavitt minket a vágoasztalhoz, anélkül, hogy előzőleg bármit mondott volna. Mindketten azt hittük, hogy a másikunkról mutatott egy közeli beállítást. Nem ismertük fel önmagunkat!

Ingrid Thulinnal más volt. Soha nem kerültünk szoros barátságba. Ő nagyon jó, nagyon rokonszenves, de más mint én. A *Farkasok órájában* nem volt sok közös jelenetünk. Én állapotos voltam, ügyetlennek éreztem magam, még újnak számítottam Bergman csapatában, nem vagyok szép és ezt akkor is tudtam. És megérkezik Olaszországból Ingrid Thulin, ez a káprázatos, napbarnított nő, és minden férfi körülötte forgott. Nem volt kapcsolatunk sem az életben, sem a filmen. Tökéletes — a film szempontjából.

— *Bergman színészei rendszeresen együtt dolgoznak, és nyilván összehangolja a játékkukat.*

— Ritkán vannak problémáink, mert jól ismerjük egymást, tudjuk, hogy a másik jó színész és bizunk egymásban, ami a korábbi közös munkánkból fakad. Sőt, Bergman ritkán forgat két színésszel egy beállításban, ő előnyben részesíti a képet kép ellen. Így minden színész a saját ritmusában dolgozhat. Én személy szerint jobban szeretem a többszöri felvételt, mert szórakoztat a játék, de általában Bergman mindig az elsőt tartja meg.

— *Mondana valamit Bergman munkamódszeréről?*

— Igazában inkább csak technikai kamera és világításpróbákat tartunk. Keveset beszél a jelenetről a színészeknek és utálja, ha precíz kérdéseket tesznek fel neki. Mint egy író. Ösztönösen a fantáziájára hagyatkozva dolgozik, és ha azt kéri tőle, hogy magyarázza meg a dolgokat, akkor vagy leblokkol, vagy

banalításokat mond. Azt hiszem, velem szeret dolgozni, mert keveset faggatom.

— *A Suttogások és sikolyok más kísérlet volt. Ez a film inkább stilizált, szántsándékkal „esztétikus”.*

— Ebben a filmben különösen örömet letem. Itt nemcsak a belső emóciókkal dolgoztunk, hanem a térben. A mozgásokkal, ruhákkal. Tudatában voltunk, hogy fehérbe öltözött nők vagyunk egy hatalmas vörös szobában. Egyetlen mondatot mondott Bergman erről a szerepről, és ez egyben a kulcs volt számomra: „Ez egy olyan asszony, aki soha nem csukja be maga mögött az ajtót.” Ez a szerep közel állt színházeleti élményeimhez, és mégis mint film szerettem. Harriet Andersson az egyik legnagyobb alakítást nyújtja, amit én valaha is láttam, és nem tudom mi-ként csinálta, mert egész forgatás alatt viccelődött, táncolt, és bohózkodott. Még mondják azt, hogy koncentráció!

— *A Jelenetek egy házasságból majdnem antitézise a Suttogások és sikolyok-nak.*

— Olyan volt, mint egy dokumentumfilm forgatása. Ez a szerep nagyon közelről érintett. Olyan pontja volt ez az életnek, amikor elkezdtem közvetlenül érdeklődni a nőmozgalom iránt, és mint nő, szabad akartam lenni. Teljesen lekötött a szerepem, munkám, és nem engedtem meg, hogy önmagam legyek. Ez a film a felelősségem egyik állomása. Nem volt szimbolizmus, idegenség, idegbaj, mindenki magára vehette, önk is, én is. Mind a tévé, mind a filmváltozatot nagyon szerettem.

— *Melyik a Bergmannal forgatott filmjei közül a legkedveltebb az Ön számára?*

— Számomra a legnagyobb kihívást és a legjobban kedvelt szerepet a *Szemtől szemben* jelentette. De hozzám legközelebb áll talán a *Jelenetek egy házasságból*, a *Szégyen és természetesen* a következő filmünk, az *Őszi szonáta*. Mégis a legjobban szeretem a *Jeleneteket* és a *Suttogások és sikolyokat*.

Fordította: ÚJVARI JUDIT